

ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ТЎҒРИСИДАГИ ИШЛАРНИ ЮРИТИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БЎЙИЧА ИЛҒОР ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАР

Шарифов Абдулазиз Шарофович

Ўзбекистон Республикаси Ички Ишлар Вазирлиги Академияси 3-ўқув
курси курсанти

Аннотация: Ушбу мақолада маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва уларни аниқлашда профилактика инспекторларининг иш юритиш фаолияти таҳлил қилинади. Профилактика инспекторларининг ҳуқуқий мақоми, вазифалари, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва расмийлаштиришдаги роли, шунингдек, жамоатчилик билан ишлашдаги самарадорлиги ёритилади. Мақолада шунингдек, амалдаги қонунчилик асосида иш юритиш тартиби, мавжуд муаммолар ва уларни ҳал қилиш бўйича таклифлар келтирилган. Таҳлиллار профилактика инспекторларининг ҳуқуқни муҳофаза қилиш тизимидаги ўрнини чуқурроқ англашга хизмат қилади ҳамда ушбу йўналишдаги фаолиятни такомиллаштириш бўйича илмий-амалий асос бўлиб хизмат қилади.

Калит сўзлар: профилактика инспекторлари, такомиллаштириш, ҳуқуқбузарликлар, маъмурий жавобгарлик, ташкилий асослар, ғайриижтимоий, ҳуқуққа хилоф хатти-ҳаракат.

Профилактика инспекторининг маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш фаолияти бўйича илғор хорижий тажриба таҳлили

Сир эмаски, жаҳоннинг ҳар бир мамлакатада юрт тинчлигини асраш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинлигини таъминлаш, жамиятда тинчлик ва осойишталикни таъминлаш, ҳуқуқбузарлик ва жиноятчиликка қарши кураш каби чора тадбирларни амалга ошириш масалалари давлатнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларининг ўз олдига қўйилган асосий вазифалардан биридир. Турли давлатларда ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш фаолияти турли йўлар, усуллар билан таъминланади. Ушбу соҳада ҳар бир давлат ўзига хос тажрибага эга бўлиб, илғор тажрибаларни ўрганиш ҳамда юртимизда

ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини амалга оширишда жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш фаолиятига татбиқ этиш бугунги куннинг долзарб талабларидан биридир. Маъмурий ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш ҳудудларда жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш борасида хорижий давлатлар тўплаган тажрибани ўрганиш бу масалага тизимли ёндашувни талаб қилади. Шу сабабли, кўзланган мақсадга эришиш учун қуйидагича ёндашиш мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз.

Хорижий давлатларда ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини амалга оширишда жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш тизимлари бошқа мамлакатларникидан муайян хусусияtlари билан ажралиб туради.

Юртимизда 2018 йил “Фаол тадбиркорлик иновацион ғоялар ва технологиларни қўллаб қувватлаш” йили деб эълон қилингани ҳам, ҳозирги замонга мос равишда ички ишлар органларининг маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни юритиш фаолиятини ривожланишини тақозо этади. Бу борада “Электрон ҳукумат” ғоялари яъни иш юритишда электрон ҳужжат айланишини кўрсатади. Жумладан электрон ҳукумат ғояларини ҳаётга олиб киришда турли мамлакатларда турлича ёндашувлар мавжуд. Шулардан келиб чиқиб, экспертлар “электрон ҳукумат” қуришнинг учта асосий моделини ажратиб кўрсатишади:

- Континентал- Европа модели;

- Инглиз-Америка модели;

- Осиё модели;

Континентал Европа кирадиган давлатлардан масалан Германияда аҳолига интернет орқали хизмат кўрсатиш расмий давлат стратегияси тўрт босқичли ислохотларнинг тўрт тамойилига асосланган:

- янгича тақсимот. Бу қонунларнинг самарадорлиги ва ижро этилиши ўсишига замин ҳозирлайди;

- фуқороларда федерал ҳукумат-ҳамкор тимсолини шакллантириш;

- давлат хизматларини кенг кўламда ривожлантириш. Ҳукумат органларини ўз вазифаларини янада яхшироқ уддалаши, маблағлардан самаралироқ фойдаланишини ҳамда уларнинг фаолиятида янада шаффофликни таъминлайди;

- самарали раҳбарлик. Ташкилотга ўз ишидан манфаат ҳис қилувчи ходимларни ёллаш ва иш билан таъминлашни кўзда тутди.

Инглиз-Америка моделида асосон Буюк Британия, АҚШ ва Канада каби мамлактларга хос бу моделда бир томондан ҳудудларнинг бирмунча еркинлиги кўзда тутилса, иккинчи томондан кучли марказий бошқарув акс этиб туради. Канада давлатида уч даражадаги полиция тузилмалари мавжуд. Булар муниципал (Маҳаллий), провинциал ва федерал полициялардир. Кўпгина шаҳарлар ўз полициясига эга. Канада полицияси электрон ҳукуматдан фойдаланиш тизимига 2000 йилга келиб тўлиқ ўтиб бўлганди. Кўп сонли тадқиқотлар шуни кўрсатадики, мазкур тизимни амалиётга жорий қилиш вақтни тежашга ҳамда харажатларни қисқартиришга ёрдам беради.

Мисол учун, **Янги Зеландияда** электрон мултимедиа тизимини жорий этиш орқали полицияда ҳужжатлар расмийлаштирилиши вақтини ўртача 10 кундан 12 минутгача қисқартиришга эришилди.

Осиё моделидаги давлатларда шарқликларга хос корпоратив маданият ва шажаравий тамойилга асосланган кўп қатламли давлат бошқаруви тизими устун.

Жумладан, **Жанубий Кореяда** фуқоролар айна пайтда икки мингдан ортиқ электрон ҳукумат хизматларидан фойдаланишяпти. Ҳар қадамда ўрнатилган терминаллар орқали исталган турдаги маълумотни олиш ёки уйдан чиқмасдан харид ёхуд тўловни амалга ошириш бугун улар учун оддий аҳволга айланган. Давлат идоралари қоғозлардан воз кечиб, тўлиқ электрон ҳужжат айланишига ўтганига эса бир неча йил бўлди. Жанубий Кореяда энг муҳим ҳужжатлар қоғозга туширилади. Айнан электрон ҳукумат тизимининг жорий этилиши сўнги икки йилда давлат бюджетидан бир миллиард долларни иқтисод қилиш, давлат идораларида ишловчилар сонини салкам 9 мингтагача қисқартириш имконини берди. Умумий ижтимоий-иқтисодий самарадорлик эса 16 млрд АҚШ долларига баҳоланяпти. Умуман олганда, мана бир неча йилдирки, Корея Республикасининг “электрон ҳукумат” тизими дунёда энг етакчи сифатида қайд этилмоқда. Мазкур рейтингда Осиёча моделни фаол ва муваффақиятли қўллаётган Сингапур ҳамда Япония ҳам етакчи ўнликка кирганини алоҳида такидлаш жоиз.

Австралия мамлакатада ҳуқуқни муҳофаза қилиш билан полициячилар, шерифлар ва суд ижрочилари ҳозирги кунда

шуғулланишмоқда. Полициянинг фаолият йўналиши жиноят қонунчилиги, Шерифлар ва суд ижрочиларининг вазифаси эса фуқаровий қонунчилик бўйича суд қарорларини ижросини таъминлашдан иборат. Мамлакат полицияси ўзининг миқдосига кўра: икки босқичга бўлинади. Булар Австралия федерал полицияси ва Штат полициясидир. Штат полицияси штат ҳудудларида шу жумладан шаҳарларда қонунийликка риоя этилишига жавоб беради. Австралия Федерал полициясининг вазифалари қуйидагилардан иборат:

- ҳудудларда ҳуқуқ тартиботни таъминлаш;
- ҳукумат идораларини қўриқлаш;
- тинчликпарварлик фаолияти;
- маросимлар ва протоклар билан боғлиқ вазифаларни

бажаради.

Мамлакат пойтахтида жамоат тартибини сақлаш ва аҳоли хавфсизлигини муҳофаза қилиш, жиноятларни бартараф этиш ва тергов қилиш, криминал разветка, йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш Австралия Федерал полиция назорати остида бўлади. Аэропортда ҳам Федерал полиция жамоат тартибини сақлаш учун жавоб беради.

Испания полиция тизими фаолиятини амалга ошириш ваколатига эга бўлган иккита идора мавжуд. Булар Миллий полиция - асосан шаҳарларда фаолият кўрсатувчи фуқаролик кучлари ҳамда Фуқаролик гвардияси – ҳарбийлаштирилган полиция бўлинмаларидир. Ҳар иккала идора ҳам Ички ишлар органларига бўйсунди. Уларга бош директорат раҳбарлик қилади. Босқлар мамлакати, Каталония Наварра каби автоном вилоятлар ўзларининг полиция кучларига эга. Ушбу тузилмалар маҳаллий ҳукуматларга бўйсуниб фақат тегишли маъмурий ҳудудлар доирасида иш кўришади. Испаниядаги аксар муниципал тузилмалар ўзларининг маҳаллий полиция отрядларига эга. Уларнинг асосий вазифаси йўлларда назоратни ташкил этиш, майда жиноятларни тергов қилиш ва кичик миқдосдаги омавий тартибсизликлар чоғида жамоат тартибини сақлашдан иборат.

Хорижий давлатлар полициясида иш юритишни ўрганишда асосан Европа ва АҚШ давлатлари тажрибалари, уларнинг бу соҳада эришган ютуқларига алоҳида эътибор бериш мақсадга мувофиқ. Негаки мазкур давлатларда қўлланилаётган полиция процедуралари ўзини самарадорлиги жиҳатдан кўрсата олган ва вақт синовидан ўтган

бу эса ривожланаётган мамлакатларга хориж давлатларининг макзур соҳадаги тажрибасини ўрганиш ва уларни айримларини мамлакат миллий қонунчилигига татбиқ этишга имкон яратади. Албатта хориж давлатларининг тажрибалари ва бу соҳадаги тартиботларини кўр-кўрона ўзлаштириш ярамайди. Уларни пухта ўрганиш ҳамда мамлакатнинг иқтисодий ва сиёсий ҳолатига қараб жорий қилиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Қуйида Европа Иттифоқининг айрим давлатлари ва Америка Қўшма Штатларининг полиция ишини ташкил этиш ва полиция назоратини олиб боришда қўлланилаётган бази ҳуқуқ тартибот соҳасидаги хизматларни, уларнинг ўзига хос ва қулай томонлари афзалликлари ва камчиликларини кўриб чиқамиз. Шунини таъкидлаш жозики Европа Иттифоқида мазкур марказлар ўзаро маълумот алмашиш таъминланган автомат ишловчи тизимларга ҳам эга, бу эса ўз навбатида полиция органларининг ҳамжиҳатликда фаолият юритишини таъминлайди ва қисқа вақт ичида қоидабузарларни аниқлашга ёрдам беради.

Мисол учун **Голландия** давлатининг хавфни олдиндан билиш тизими жудаям эътиборга лойиқ. Голландияда «Рисисо» (Хавф) номли хавфни олдиндан билиш дастури мавжуд. Макзур дастур ҳуқуқбузарликлар ҳақидаги маълумотларни уларни прогноз қилиш орали ўзида жамлайди. Полиция хизматига жорий қилинган мазкур дастур орқали Голландияда полиция назоратини автоматик тарзда амалга ошириш имконини берувчи маълумот базасини яртишга эришилди. Бу дастур орқали ҳуқуқбузарликларни аниқлаш имконияти ошади.

Европа Иттифоқида кўп ҳолларда қуйидаги қоидабузарлик ҳолатлари аниқланади:

- Йўл транспорт ходисаси;
- Ободонлаштириш қоидаларини бузиш;
- Божхона қоидаларини бузиш;
- Паспорт тизими қоидаларини бузиш ва бошқалар.

Европа давлатларида масалан АҚШда муҳим бўлган яна бир омил олдиндан хабар бериш механизмидир. Бу механизм жиноятлар йўналиши ҳақида олдин бошқа давлат органи полиция хизматини хабардор қилишни назарда тутди. Бу орқали орган инспекторининг анча вақти тежалади ва полиция назоратини имкон қадар тезкор равишда олиб боришга ҳамда ҳужжатлар расмийлаштирувини

амалга оширишда ортиқча вақт ушлаб қолишларсиз амалга оширади.

Мазкур тизим олдиндан электрон тарзда хабар олиш орқали жиноятчилар ёки жиноят воситаларини мазкур давлат ҳудудига келиб тушгунига қадар улар ҳақида ахборот олиш ва бу оқрали полиция назоратини олиб боришда ва хавфли бўлиши мумкин бўлган ҳолатлар ҳақида олдиндан хабардор бўлиш имкониятини беради.

Юқоридагилардан кўриш мумкинки, ўн йил давомида Европа давлатлари полиция органларига Европа Иттифоқи давлатларида хавфни бошқариш тизимлари жорий этилгани ва бу борада муҳим ютуқларга эришилган.

Бу борада Сингапур полицияси назоратини амалга оширишда, хавфни бошқариш тизимларидан самарали фойдаланади. Сингапурда ҳужжатларни расмийлаштирувини соддалаштириш ва тезлаштиришга миллий электрон тизимни ишлаб чиқиш орқали эришилди. Сингапурда ТрадеНет номли хавфни олдиндан билиш тизими жорий қилинган. Бу тизим 1989 йилда жорий қилинган бўлиб ҳозирга қадар амал қилиб келмоқда. Бугунги кунда Сингапурда полиция расмийлаштируви фақат электрон равишда ТрадеНет ва ТрадеХчанге тизимлари орқали амалга оширилади.

Траденет электрон тизими бир йилда 9 миллионга яқин аризаларни, мурожаатларни қайта ишлайди. Келиб тушган мурожаатларнинг 90% и ўн дақиқада қайта ишланади. ТрадеНет ва ТрадеХчанге тизимлари кўпайиши ва камайиши ҳаракати бўйича ҳужжатларни қайта ишлайди. Шуниси эътиборга лойиқки мазкур тизимлар расмий давлат органлари томонидан ишлаб чиқилган ҳамда улар томонидан бу дастурларга хизмат кўрсатилади. Бу тизимларни уни ишлаб чиқарувчиси бўлган “СримсонЛогис Пте Лтд” хусусий компанияси амалга оширади ва давлат полиция органлари билан ҳамкорликда мазкур дастурларнинг иш фаолиятини таъминлайди. Бундай аралаш фаолият кўриниши икки томонга ҳам фойдалидир. Хитойда янги “Электрон козойнак” ихтиро этилди. Унинг қулайликлари шундан иборатки, жиноятчиларни олдиндан аниқлаш имкониятига эга. Ҳуқуқбузарлик содир этиб яшириниб юрган қидирувдаги шахсларни автоматик тарзда юз ва гавда тузилиши скайнердан ўтказиб, электрон базадаги маълумотдан фойдаланиб солиштириб беради, агар аниқланса, қора рўйхатдан чиқариб

беради бунга атига 2-3 секунд вақт кетади, бу эса жиноятчи, ҳуқуқбузарларни тезда ушлаш имконини беради.

Бу фактлардан кўриниб турибдики, Европа давлатлари полициясида иш юритиш мукамал холга етиб келмоқда. Бу тажрибаларни ўз қонунчилигимизга тўғри талқин қилган ҳолда ўзлаштирсак нафақат ички ишлар органлари соҳаси балки бошқа соҳаларда ҳам татбиқ қилсак мақсадга мувофиқ бўлади деб ҳисоблаймиз.

Россия Федерациясида мамлакат Конституциясининг 72-моддасига мувофиқ, қонунийлик, ҳуқуқ-тартибот, жамоат хавфсизлигини таъминлаш, шунингдек ҳуқуқбузарликлар профилактикасини Россия Федерацияси ва субъектларининг биргаликдаги бошқарувида амалга оширилади. Ижроия ҳокимиятига раҳбарликни амалга ошириш асосида Президент ва ҳукумат қонунийлик, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, мулкчилик ва жамоат тартибини қўриқлаш бўйича ташкилий-бошқарув чора-тадбирларини амалга оширади, шунингдек жиноий-ҳуқуқий сиёсатнинг асосий йўналишлари, ресурсларини белгилайди.

Россия Федерацияси ИИБ Федерация таркибига кирувчи республикалар ИИБлари, ўлкалар, вилоятлар ва федерал даражадаги шаҳарлар ички ишлар бош бошқармалари, бошқармалари ва бўлимлари, автоном вилоятлар ва округлар, туман ва шаҳар ички ишлар органлари, темир йўл, ҳаво ва сув транспорти тармоқ ички ишлар органлари, таълим муассасалари ва илмий-тадқиқот марказлари ҳамда тизимга кирувчи бошқа таркибий тузилмаларнинг фаолиятига раҳбарлик қилади. Россия Федерациясининг «Полиция тўғрисида»ги 2011 йил 7 февраль қонунида белгиланганидек, полиция ижроия ҳокимияти федерал органининг ички ишлар соҳасидаги ягона марказлашган тизими таркибий қисми ҳисобланиб, фаолиятининг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат: шахс, жамият ва давлатни ҳуқуққа хилоф тажовузлардан ҳимоя қилиш; жиноят ва маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва фош этиш; жиноятларни аниқлаш ва очиш, жиноят ишлари бўйича суриштирувни амалга ошириш; қидирувни ташкил этиш; маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш ва маъмурий жазоларни ижро этиш; жамоат жойларида ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш; йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш; қурол савдоси

соҳасидаги Россия Федерацияси қонунчилигига риоя этилиши устидан назоратни амалга оширишдир.

Россия Федерациясида ички ишлар органлари тизими милициядан полицияга ўзгартирилгандан кейин мамлакатда тартибни сақлаш ҳуқуқ тартибот масканлари «полиция участка пунктлари» сифатида номлана бошлади. Полиция участка нозири – полиция участка пунктларининг асосий субъектларидан бири бўлиб, уларнинг фаолияти Федерация ИИВнинг 2012 йил 31 декабрдаги буйруғи билан тасдиқланган «Полиция участка нозирининг фаолиятини ташкил этиш масалаларига» буйруқ асосида ташкил этилади. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда полиция участка нозирларининг асосий хизмат вақти маъмурий ҳудудда ўтиши белгиланган бўлиб, улар жамоат бирлашмалари билан жиноятчиликка қарши кураш, ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикасини ташкил этишда ҳамкорликда тадбирлар олиб бориш зарурати туғилганида полиция участка пунктларида фаолият кўрсатадилар.

Хорижий давлатларда жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш тажрибасини илмий таҳлил қилиб, шундай хулосага келиш мумкинки, мамлакатимиз ички ишлар органлари тизимида босқичма-босқич амалга оширилаётган ислоҳотлар истиқболда Ўзбекистонда ҳам полиция тизимининг жорий этилиши юзага келганда ҳам мазкур тизимда ҳуқуқ тартибот масканлари жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жиноятчиликка қарши кураш ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини ташкил этиш аҳолининг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтиришнинг марказий субъекти бўлиб қолаверади.

Хулоса ўрнида шуни айтиш керакки, жиноятчиликка қарши кураш, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш, жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш полициянинг жамоатчилик билан мунтазам ҳамкорлигини таъминлаш орқали, *биринчидан*, маҳаллий даражада жиноятчиликка қарши кураш, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириш, жамоат тартиби ва хавфсизлигини самарали таъминлашга, *иккинчидан*, ҳудудда жамоат тартиби ва хавфсизлигини таъминлаш учун нафақат полиция, балки кенг жамоатчилик ҳам масъул эканлигига эришиш мумкин бўлади.

Хулоса

Бугунги кунда профилактика инспекторларининг фаолияти маъмурий ҳуқуқбузарликлар соҳасида иш юритишда жуда долзарб аҳамият касб этмоқда. Замонамизнинг тараққиёт босқичида юзага келаётган мураккаб ижтимоий муносабатлар фонида маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва уларга ҳуқуқий баҳо бериш жараёнида иш юритиш фаолияти янада муҳим ўрин тутаяпти. Айни пайтда, профилактика инспекторларининг зиммасига тушаётган вазифалар тобора оғирлашиб, улар маъмурий фаолиятда ҳал қилувчи бўлин сифатида намоён бўлмоқда. Шу сабабли, ушбу мақолада профилактика инспекторларининг маъмурий иш юритишдаги фаолияти, юзага келаётган муаммолар ва уларнинг ечими батафсил ёритилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қураимиз. – Т.: "Ўзбекистон", 2017. – 488 б.
2. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши керак. – Т., 2017. – 104 б.
3. Мирзиёев Ш.М. Конституция ва қонун устуворлиги – ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятининг энг муҳим мезонидир // Халқ сўзи. – 2019. – № 448.
4. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси // URL: <http://www.lex.uz>.
5. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // URL: <http://www.lex.uz>.
6. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси // URL: <http://www.lex.uz>.
7. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси // URL: <http://www.lex.uz>.
8. Ўзбекистон Республикасининг "Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида" 2008 йил 17 апрелдаги Қонуни // URL: <http://www.lex.uz>.
9. Ўзбекистон Республикасининг "Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида" 2010 йил 29 сентябрдаги Қонуни // URL: <http://www.lex.uz>.

10. Ўзбекистон Республикасининг “Алкоголь ва тамаки маҳсулотларининг тарқатилиши ҳамда истеъмол қилинишига чек қўйиш тўғрисида” 2011 йил 5 октябрдаги қонуни // URL: <http://www.lex.uz>.

11. Ўзбекистон Республикасининг “ОИВ инфекцияси тарқалишига қарши курашиш тўғрисида” 2013 йил 23 сентябрдаги қонуни // URL: <http://www.lex.uz>.

12. Ўзбекистон Республикасининг “Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисида” 2014 йил 5 майдаги қонуни // URL: <http://www.lex.uz>.

13. Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида” 2014 йил 14 майдаги қонуни // URL: <http://www.lex.uz>.

14. Ўзбекистон Республикасининг “Электрон ҳукумат тўғрисида” 2015 йил 9 декабрдаги қонуни // URL: <http://www.lex.uz>.

15. Ўзбекистон Республикасининг “Парламент назорати тўғрисида” 2016 йил 11 апрелдаги қонуни // URL: <http://www.lex.uz>.